

↳ NATURA
ADMIRANDA IN
MINIMIS

SEMİH ÇELİK

Abdullah Bey, "Formation calcaire dévonien du Bosphore," 1870. Naturhistorisches Museum Wien (Viyanalı Doğa Tarihi Müzesi) Koleksiyonu.

Macar asıllı Viyanalı paleontolog ve jeolog Karl Eduard Hammerschmidt, 1848 devrimi sırasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan kaçarak Osmanlı İmparatorluğu'na sığınmış ve bilimsel çalışmalarını –bir Müslüman olarak Macarlı Abdullah Bey adıyla– bu coğrafyada sürdürmüştü. Tevafuk odur ki Abdullah Bey'in iltica ettiği yıl, yaklaşık 10 sene önce kurulan ve imparatorluğun ilk doğa tarihi müzesi olan Galatasaray Mekteb-i Tibbiyesi Numunehanesi, yangında kül olmuştu. Anadolu'dan ve dünyanın pek çok bölgesinden örnekler içeren koleksiyonuyla birlikte yitip giden bu müze, kısa ömrüne rağmen dönemin en önemli doğa tarihi müzeleri arasında kabul ediliyordu.¹ Bu elim olayın neticesinde ise Abdullah Bey, İstanbul'da yeni bir doğa tarihi müzesi oluşturmak için çalışmış, topladığı jeoloji ve entomoloji örnekleriyle imparatorluk sınırlarını aşan bilim çevrelerinde takdirle karşılanmıştı.

Abdullah Bey'in çalışmalarından sadece bir tanesinin çıktısı olan 1862-1867 arasında İstanbul Boğazı'nın Kanlıca sahillerinden topladığı fosiller üzerinden oluşturduğu bu çizim; günümüzden yaklaşık 350-400 milyon yıl önce, Devoniyen dönemdeki deniz faunasının ve balıkların oluşumunun ilk evrelerini kronolojik olarak resmediyor. ●1 ●2 ●3 ●4 ●5 ●6 ●7 ●8 Çizimin her evrede daha karmaşık canlıların olduğu evrimsel zincirin parçalarını ve bu evrelerin evrimsel süreçteki iç içe geçişliğini ifade ettiği söylenebilir. Dahası, Abdullah Bey'in fosil çizimlerini gönderdiği Fransız Bilim Akademisi'ne göre bu fosiller, "birbirinden büyük mesafelerle ayrılmış olsa da

1 Semih Çelik, "İstanbul'un ilk Doğa Tarihi Müzesi: Galatasaray Mekteb-i Tibbiye-i Adliyyesi Numunehanesi (1839-1850)," Toplumsal Tarih 311 (Kasım 2019), 34-41.

eski kıtanın kuzeyi, batısı ve doğusu arasında organik hayat bakımından hiçbir fark olmadığını¹ ortaya koymaktadır. Yani karada yaşayan hayvanların deniz kökenli olduğunun bir göstergesi de olan bu fosiller,² farklı katmanlar halinde resmedilmesine rağmen hem jeolojik mekânın •⁹ hem de imparatorluk sınırlarıyla bölünmüş olan politik coğrafyanın akışkanlığını ve iç içe geçmişliğini gözler önüne sermektedir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Osmanlı coğrafyasında Abdullah Bey'in de parçası olduğu doğa tarihi örneklerini toplama, tasnif etme, saklama ve sergilemeye yönelik bu ilgi, yirminci yüzyılda büyük ölçüde kaybolur. Abdullah Bey'in üzerinde çalıştığı kayaçlar bugünün Antroposen dünyasında – boğazın doldurulması, kıyılardaki inşaat faaliyetleri, kimyasal ve biyolojik atıkların salınımı vb.– etkilerle büyük ölçüde tahrip olmuş durumda. İstanbul Boğazı'nda ekolojik yıkımın etkilerinin gün yüzüne çıktığı bu günlerde doğanın en küçük bir ögesinin kıymetini, dolayısıyla doğa tarihi koleksiyonlarının ve müzelerinin değerini Abdullah Bey'in bir başka çalışmasına³ düştüğü şu notla özetlemek mümkün: *Natura admiranda in minimis / Tabiatın nefaseti cüzi olanda [gizlidir].*

1 Naturhistorisches Museum Wien arşivleri, Abdullah Bey, "Pétrifications du Bosphore dans les couches paléozoïques du terrain dévonien par Dr. Abdullah Bey," 1867.

2 Emanuele Coccia, *The Life of Plants: A Metaphysics of Mixture* (Wiley, 2018), 29

3 Naturhistorisches Museum Wien arşivleri, Abdullah Bey, "Préparations Phytotomiques 1ère Série: Organes Sexuelles des Plantes," [Tarih yok], 3.

Yazar hakkında

Dr. Semih Çelik, Koç Üniversitesi Tarih Bölümü'nde doktora sonrası araştırmacı ve yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Araştırmaları Osmanlı çevre tarihi, bilim tarihi, arkeoloji tarihi ve insani yardım tarihi gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır. Kasım 2020'den beri Osmanlı tarım tarihi alanında TÜBİTAK'ın desteklediği bir projenin yürütücülüğünü yapmaktadır.